

Hoofdstuk 4

Marktberichten en beursnoteringen

Ontwikkeling van de beursberichten

De prijzen van granen, peulvruchten en zaden op de Groninger korenbeurs staan vanaf 1787 genoteerd in de couranten die in Groningen verschenen. Met het publiceren van de marktberichten uit Groningen werd in 1787 begonnen door de *Ommelander Courant* (1787-1810). Dergelijke marktberichten zijn ook afgedrukt in de *Provinciale Groninger Courant* (1814-1920), de *Groninger Courant* (1803-1878), de *Nieuwe Groninger Courant* (1879-1919), het *Nieuwsblad van het Noorden* (1880-heden) en de *Landbode* (1919-heden)⁵⁹.

De marktberichten in de beide belangrijkste Groninger couranten waren aanvankelijk niet identiek omdat zij ongetwijfeld berustten op de waarnemingen van verschillende graanhandelaren. Ook was het mogelijk de middelprijzen van de granen uit het al eerder genoemde dinsdagmarktboek in de couranten te publiceren; dit is met name gebeurd in de periode 1823-1835.

Vanaf 1835 domineren de noteringen van de graanhandelaren weer in de couranten. Toen in 1878 de vereniging "De Beurs" werd opgericht, kwamen er officiële beursnoteringen die in de couranten het monopolie kregen. Deze officiële noteringen werden vastgesteld door de noteringscommissies die door de vereniging De Beurs in het leven waren geroepen. Wel publiceerden verschillende graanhandelaren ten behoeve van hun klanten nog lange tijd particuliere beursberichten. Een verzameling van dergelijke prijsopgaven over de periode 1881-1915 wordt bewaard in het archief van de graanhandel Landweer⁶⁰. De vorm van de marktberichten in de couranten is enkele keren radicaal van opzet veranderd. Daardoor moesten de kolommen met de prijzen enige malen qua opschrift en inhoud worden aangepast. Als gevolg daarvan is de periode 1787-1993 verdeeld in een aantal kleinere periodes.

De periode 1787-1822

Vanaf 1743 werd in Groningen de *Groninger Courant* uitgegeven. Dit was een blad voor stedelingen waarin niet voldoende aandacht werd besteed aan marktberichten en andere zaken waarin boeren gewoonlijk belang stellen. Daarom werd vanaf 1787 de *Ommelander Courant* gedrukt door Leonard Bolt in Hoogkerk die zich kwalificeerde als de officiële drukker van de Ommelanden. In de door hem gedrukte courant werden regelmatig marktberichten afgedrukt waaronder die van de Groninger korenbeurs. Na een onderbreking van enige jaren werd de *Ommelander Courant* (1787-1810) voortgezet onder

de naam *Provinciale Groninger Courant* (1814-1920). In 1803 begon ook de *Groninger Courant* de prijzen van de korenbeurs te publiceren om aan de behoefte van de boeren tegemoet te komen en om beter te kunnen concurreren met haar meer op het platteland gerichte rivaal.

Beide couranten vermeldden in hun marktberichten voortdurend de prijzen van de korenbeurs. De marktberichten in deze beide bladen waren aanvankelijk geen van beide compleet zodat uit beide bronnen geput moest worden om alle prijzen van de Groninger beurs te kunnen publiceren.

Er is wel een hiaat tussen 1812 en 1814. In 1810 werd het publiceren van de graanprijzen in de *Groninger Courant* gestaakt en in 1811 liet ook de *Ommelandse Courant* het afweten. Voor de jaren 1812 en 1813 kon toch nog een aantal gegevens worden gepubliceerd dankzij de archiefstukken die ook gebruikt zijn om de omzet op de beurs omstreeks 1813 te berekenen⁶¹. Daarin stonden de gemiddelde halfmaandelijke prijzen van "froment, seigle, orge, blé noir, avoine, pois, haricots et pommes de terre" genoteerd in francs per hectoliter. Deze gegevens konden pas in onze kolommen worden ingepast nadat ze waren omgerekend in guldens per Groninger mud van 91,03 liter. Op deze manier konden de prijzen uit de periode 1787-1822 als een eenheid worden gepresenteerd; het gaat hier om maximum- en minimumprijzen.

De periode 1823-1835

Bij de publicatie van de maandprijzen heb ik de voorkeur gegeven aan maximum- en minimumprijzen boven gemiddelde prijzen. Voor de periode 1823-1835 moest ik bij gebrek aan bronnen genoegen nemen met gemiddelde prijzen. Vanaf 1 januari 1823 trad namelijk een verandering op van principiële aard. Voortaan werden de prijzen niet meer per mud maar per hectoliter opgegeven. Ook de presentatie van de prijzen in de couranten veranderde. Maximum- en minimumprijzen werden niet meer afgedrukt maar alleen het gemiddelde van de prijzen die de verschillende soorten granen en peulvruchten gedurende de periode van een halve maand hadden opgebracht. Prijzen van zaden werden helemaal niet meer genoteerd. De marktberichten in de beide couranten, de *Provinciale Groninger Courant* en de *Groninger Courant*, zijn precies identiek en gebaseerd op het reeds eerder vermelde *Dinsdagmarktboek*. Uit deze bron kon nog aanvullende informatie worden verzameld, met name over de ontwikkeling van de prijs van raapzaad, slaglijnzaad, rode en witte tarwe.

Op 30 oktober 1835 staakte de *Provinciale Groninger Courant* de publicatie van gemiddelde prijzen en ging weer over tot het afdrukken van maxima en minima.

De periode 1835-1888

Ik heb de marktberichten uit de *Provinciale Groninger Courant* als bron voor de periode 1835-1888 gebruikt hoewel er een alternatief was. In de *Groninger Courant* stonden ook marktberichten waaruit voor de periode 1835-1879 een

enkele keer aanvullende informatie is geput. De marktberichten in deze beide couranten verschillen weinig qua opzet en inhoud maar de erin vermelde prijzen zijn niet identiek.

Vanaf ongeveer 1863 kan men bij het doorlezen van de marktberichten in de Groninger couranten spanningen rondom de korenbeurs waarnemen. Zij waren het gevolg van de strijd over het "wegen met de grote schaal" waaraan een paragraaf in hoofdstuk 5 zal worden gewijd. In 1863 begon een "Commissie van de Graansociëteit" officiële noteringen vast te stellen en die werden tot 1868 naast die van de graanhandelaren in de couranten gepubliceerd. J. Schilthuis U.G.zn. was de secretaris van deze commissie. Dezelfde J. Schilthuis was later jarenlang voorzitter van de Kamer van Koophandel in Groningen nadat hij eerst bestuurslid en vice-voorzitter was geweest. Bovendien was hij lange tijd secretaris, later penningmeester van het Genootschap ter Bevordering der Nijverheid te Onderdendam en zijn rechtsopvolgers. Op deze wijze trad hij in de voetsporen van zijn vader U.G. Schilthuis die bestuurslid was geweest van dezelfde Kamer van Koophandel en een van de directeuren van het Genootschap ter Bevordering der Nijverheid te Onderdendam⁶². Hieruit blijkt wel dat zowel de handelaren in Groningen - en dan speciaal de graanhandelaren - als de landbouwers in de provincie Groningen zich beiden inspanden voor de hervoming van de gang van zaken bij de korenbeurs. Vanaf 1 januari 1868 werd er bij de beursnoteringen uitgegaan van de prijzen waarbij het soortelijk gewicht van graan was vastgesteld op de grote korenschaal. De noteringen van de Commissie van de Graansociëteit werden daardoor overbodig en het was niet nodig ze nog langer in couranten te publiceren.

In de couranten werden diverse beursberichten afgedrukt. De prijzen werden genoteerd per hectoliter en per gewichtsklasse. Daardoor werden deze marktberichten omvangrijk en ingewikkeld. Maar in 1878 werd de vereniging "De Beurs" opgericht. Deze vereniging werkt tot op de huidige dag met noteringscommissies die na afloop van de beurs de officiële prijsnoteringen vaststellen. De officiële noteringen werden vanaf 1878 gepubliceerd in de *Provinciale Groninger Courant* (1814-1920), de *Nieuwe Groninger Courant* (1879-1919) en het *Nieuwsblad van het Noorden* (1880-heden). Marktberichten gebaseerd op de noteringen van particuliere handelaren werden voortaan niet meer in de couranten opgenomen.

De officiële noteringen uit de periode 1878-1888 verschillen in principe niet van de marktberichten uit de *Provinciale Groninger Courant* gedurende 1836-1878. Daarom is het mogelijk alle maandprijzen uit de periode 1835-1888 als een eenheid te presenteren. Al deze marktberichten vertonen echter een onvolkomenheid; de prijzen van rode en witte tarwe worden niet vermeld over de periode 1835-1861. Deze prijzen konden echter worden gehaald uit andere bronnen. Voor de periode 1835-1854 was dat het al eerder genoemde *Dinsdagmarktboek*. De desbetreffende prijzen in de jaren 1855-1858 stonden genoteerd in de jaarverslagen van de Kamer van Koophandel⁶³. Vanaf 1862

werden de maximum- en minimumprijzen van beide soorten tarwe ook door de noteringscommissies van de vereniging "De Beurs" vastgesteld en daarna in de marktberichten van de *Provinciale Groninger Courant* afgedrukt.

De periode 1888-1920

De vereniging "De Beurs" moest in dezelfde periode nog een andere moeilijkheid overwinnen. Overal ontstond de behoefte de granen voortaan niet meer te verkopen per inhoudsmaat maar per gewicht. In Roermond bijvoorbeeld ging men er in 1874 toe over de prijzen van graan, erwten en koolzaad per 100 kilogram te noteren⁶⁴. Dit gebeurde in Groningen pas in 1920. Daarvoor behielp men zich met een enigszins halfslachtige oplossing. In 1888 werden de natuurgewichten voor granen ingevoerd. Iedere graansoort kreeg zijn eigen natuurgewicht, namelijk:

Tarwe	80 kilogram per hectoliter
Rogge	70 „
Gerst	60 „
Boekweit	66 „
Haver	50 „
Witte voerhaver	40 „

De noteringscommissies van De Beurs stelden voortaan alleen nog maar prijzen vast voor granen waarvan het gewicht per hectoliter overeen kwam met het natuurgewicht. De prijs van partijen die afweken van het natuurgewicht kon daarvan afgeleid worden. Eventuele afwijkingen werden verrekend via toeslagen of kortingen. Maar de natuurgewichten van tarwe en haver waren ongelukkig gekozen en werden daarom in 1893 gecorrigeerd. Dat van tarwe werd 75 en dat van haver 46 kilogram.

Meer dan dertig jaar werd met dit eigenaardige systeem gewerkt. De prijzen werden per hectoliter genoteerd en toch gaf het gewicht van het graan bij de prijsvorming de doorslag. De beursnoteringen werden vanaf 1888 veel korter dan voorheen en toch veranderde er in feite niets. In de Eerste Wereldoorlog ging de regering over tot het vorderen van graan waardoor er gedurende drie seizoenen geen prijzen op de korenbeurs tot stand kwamen, namelijk van september 1916 tot en met juli 1919. Daarna werd nog een jaar met de standaardgewichten gewerkt en toen werd dit systeem over boord gegooid. De Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid had er in 1919 een 'vraagpunt' van gemaakt. De vraag luidde: "Is het gewenscht dat de graanhandel in deze provincie in andere banen wordt geleid"? Het antwoord van de leden was dat het graan aan de Groninger beurs voortaan het beste per 100 kilogram verkocht kon worden. Het Hoofdbestuur van de Groninger Maatschappij van Landbouw en Nijverheid zou met de vereniging "De Beurs" in overleg moeten treden opdat de landbouwers meer invloed op de gang van zaken op de beurs zouden krijgen⁶⁵.

De periode 1920-1942

In augustus 1920 gingen de noteringscommissies van de korenbeurs er inderdaad toe over om voortaan alle prijzen van granen, zaden en peulvruchten per 100 kilogram te noteren. In de Tweede Wereldoorlog ging de regering opnieuw over tot het vorderen van graan. Tarwe werd toen al jaren niet meer op de korenbeurs aangeboden, want vanaf 1931 waren de boeren verplicht alle tarwe aan de regering te leveren. In 1939 werd deze leveringsplicht uitgebreid tot alle andere graansoorten en peulvruchten. Vanaf 1941 vielen alle zaden ook onder deze leveringsplicht. Dit betekent wederom een flink hiaat in de prijsnoteringen van de korenbeurs.

De periode 1946-1969

In januari 1946 ging de korenbeurs weer normaal functioneren. De marktberichten lijken precies op die van voor de Tweede Wereldoorlog zij het dan dat de noteringen van boekweit en zwarte haver waren verdwenen omdat in deze producten geen handel meer werd gedreven. De beursnoteringen staan in de couranten en worden ook bewaard in het archief van de Groninger Bond van Graanhandelaren (1946-1964)⁶⁶. In de couranten staan de maximum- en de minimumprijzen. De jaaroverzichten in het zojuist genoemde archief bevatten alleen alle maximumprijzen want aan de minimumprijzen werd slechts weinig belang gehecht.

De periode 1970-1990

Na 1970 is geen principiële verandering opgetreden en de Groninger korenbeurs functioneert normaal tot op de huidige dag. Wel is als gevolg van ontwikkelingen in de akkerbouw het aantal noteringen per beursdag sterk teruggelopen. Het aantal prijskolommen kon daarom danig worden ingekrompen. De handel van rogge verdween omstreeks 1970 van het toneel en het ziet er naar uit dat binnenkort ook haver uit het assortiment zal verdwijnen. De noteringscommissies kunnen zich thans gewoonlijk beperken tot het publiceren van de prijzen van tarwe, winter- en zomergerst, groene erwten en karwijzaad. De beursnoteringen staan in de couranten. In het ongeïntariseerde archief van de Koninklijke Vereniging de Beurs, dat in een ijzeren kist bewaard wordt, worden verscheidene jaaroverzichten van de beursnoteringen bewaard⁶⁷. Dit zijn weer jaaroverzichten van maximum[- en minimumprijzen] die aansluiten bij die uit de periode 1946-1964.

Overzicht maandprijzen korenbeurs (1787-1990)

Hierboven heb ik uiteengezet, welke bronnen prijzen bevatten van producten die op de Groninger korenbeurs zijn verhandeld en daarbij vermeld welke daarvan wel en welke niet zijn gebruikt voor het samenstellen van tabellen met

maandprijzen in deze publicatie. Het betoog bevat de motieven die ten grondslag liggen aan de keuzes die ik bij het gebruik van de bronnen gemaakt heb. Om moeilijkheden die voortvloeien uit de discontinuïteit van de bronnen te overwinnen heb ik de periode 1787-1990 onderverdeeld. Ik heb dat alles zo overzichtelijk mogelijk gedaan maar het gaat om het uiteindelijke resultaat. Daarvan volgt nu een kort overzicht wat de maandprijzen betreft:

- 1) 1787-1822: maximum- en minimumprijzen per mud van 91,03 liter
- 2) 1823-1835: gemiddelde prijzen per hectoliter
- 3) 1835-1888: maximum- en minimumprijzen per hectoliter
- 4) 1888-1920: maximum- en minimumprijzen per hectoliter maar dan met een bepaald standaardgewicht
- 5) 1920-1942: maximum- en minimumprijzen per 100 kilogram
- 6) 1946-1969: maximum- en minimumprijzen per 100 kilogam
- 7) 1970-1990: maximum- en minimumprijzen per 100 kilogram